

Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”

1. Üldosa

1.1. Valdkonnapädevus

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk gümnaasiumis on kujundada õpilastes keele- ja kirjanduspädevus. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust eri liiki tekste mõista, luua, analüüsida ja kriitiliselt hinnata.

Keele ja kirjanduse valdkonnapädevuste väljatöötamisel on lähtutud järgmistest keele- ja kirjandusõpetuse aluspõhimõtetest ehk ainevaldkonna nn vaiadest.

Isiksuse kujundamine, tema huvide, võimete ja vajadustega arvestamine. Keele- ja kirjandusõpetus kujundab õpilase lugemisharjumusi ja -oskusi, seeläbi ka tema identiteeti ja maailmapilti ning suunab enesejuhtimisele ja -analüüsile, ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule.

Väärtuspõhisuse kujundamine. Keele- ja kirjandusõpetus kujundab õpilases üldinimlikke, ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtusi, esteetilisi ja eetilisi hoiakuid ning tõekspidamisi, arendab tema mõtte- ja tundemaailma, rikastab väärtusloomet.

Suhtlemis- ja väljendusoskuse arendamine. Keele- ja kirjandusõpetus arendab õpilase sotsiaalseid ja kommunikatiivseid oskusi, edendab eesmärgipärast ja tulemusliku tegutsemise oskust ning koostööoskust, rikastab suulist ja kirjalikku väljendusoskust.

(Kirjandus)tekstide sisu, väljenduse ja vormivõtete analüüsimine, tõlgendamine ja mõistmine. Keele- ja kirjandusõpetus aitab õpilasel mitmekülgsemalt ja sügavamalt tundma õppida (kirjandus)tekstide sisu, vormivõtteid ja tähendust, mõista kujundikeelt ning väärtustada sõna- ja tekstiloomet.

Loominguline eneseväljendamine. Keele- ja kirjandusõpetus arendab õpilase loovvõimeid ja loomingulist eneseväljendust nii suulises kui ka kirjalikus vormis eri laadis ja žanris tekstiloomes kaudu.

Kultuuripärandi väärtustamine, keele- ja kirjandusteadmiste omandamine. Keele- ja kirjandusõpetus võimaldab tundma õppida emakeelt ja rahvuskultuuri, aga ka teiste kultuuride pärandit ning omandada elulistes praktikates vajalikke keele- ja kirjandusteadmisi.

Keele- ja kirjandusõpetuse valdkondlikud üldpõhimõtted on järgmised:

- loetakse ja käsitletakse eri liiki tekste ea- ja jõukohasuse ning valikulisuse põhimõttel;
- kujundatakse õpilase keeleteadlikkust, keeleallikate teadlikku kasutamise oskust;
- arendatakse ilukirjandustekstide vaba ja loovat analüüsi-, tõlgendamise- ja mõistmisoskust;
- arendatakse tekstiloomes oskust;
- tegeletakse tekstiloomes ja -esitlusega digivahendite abil ja veebikeskkondades;
- rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid, mis soodustavad õpilaste aktiivsust;

- kujundatakse üldnimlikke, ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtusi ning üld- ja valdkonnapädevusi õppesisu ning õpitulemuste kaudu;
- tegeletakse eluliste suhtlussituatsioonidega probleemipõhiselt ja kogemuslikult nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- käsitletakse õppekava läbivaid teemasid ja lõimitakse keele- ja kirjandusõpetust nii teiste õppeainete kui ka eluliste valdkondadega.

Keele- ja kirjandusõpetusega taotletakse, et **gümnaasiumi lõpuks õpilane**

- 1) väärtustab keelt ja kirjandust kui (rahvus)kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendajat ning mõtlemis- ja tunnetusvahendit, teadvustab keelt identiteedi osana, väärtustab keelelist ja kultuurilist mitmekesisust;
- 2) toimib keeleteadlikult, väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses, märkab ja arvestab keeles toimuvaid muutusi;
- 3) mõistab, analüüsib ja hindab kriitiliselt eri liiki tekste ning eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet, austab intellektuaalomandit;
- 4) arendab oma loovvõimeid, kirjutab ja esitab eri tüüpi ning eri žanris tekste, kasutab tekstiloomes sobivaid ja asjakohaseid alustekste;
- 5) mõistab keele ja kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuuriväärtust ning tähtsust iseenda arengus;
- 6) väärtustab lugemist, suunab oma lugemust, oskab ise valida kirjandusteoseid jm lugemisvara, arendab lugedes oma tunde-, kogemus- ja mõttemaailma, täiendab enda keele- ja kultuuriteadmisi.

1.2. Ainetundide jaotus

Tabel 1. Keele ja kirjanduse kursused ja tunnijaotusplaan

Kursuse nimetus	10. klass	11. klass	12. klass
Eesti keel			
Praktiline eesti keel I	x		
Praktiline eesti keel II		x	
Praktiline eesti keel III			x
Teksti keel ja stiil	x		
Meedia ja mõjutamine		x	
Keel ja ühiskond			x
Õigekirja A ja O	x		
Eesti keele üldkursus			x

Kirjandus			
Pärimus ja kirjandus	x		
Petersonist Tammsaareni	x		
Identiteet ja eesti kirjandus		x	
Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses I		x	
Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses II			x
Kirjandus ja ühiskond			x

1.3. Konkreetsem lõiming, kõigi üldpädevuste saavutamine ja kõigi õppekava läbivate teemade käsitlemine ainevaldkonnas

Keele ja kirjanduse valdkonna ained lõimuvad valdkonnaüleselt kõikide õppeainetega ja toetavad pädevuste saavutamist teistes ainevaldkondades. Keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ja toimetulekuks nii isiklikus kui ka avalikus elus. Keelekasutuse põhipädevusi arendavad kõikide valdkondade õppeained: sõnavara tundmist ja rakendamist, tekstimõistmist ja -loomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus kujuneb välja eesti keele õppimisele lisaks kõigi õppeainete õppimise tulemusel.

Eesti keele ja kirjanduse kui õppeaine kaudu kujundatakse ja arendatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi ja läbivaid teemasid. Üldpädevusteni jõutakse eri allikatest teavet hankides ja seda kriitiliselt hinnates, eri liiki tekste lugedes ja analüüsides, nende üle arutledes ja väideldes, erilaadseid tekste funktsionaalselt koostades ja kirjutades. Üldpädevuste kujundamisel kasutatakse erinevaid koostöövorme, õppemeetodeid ja -keskkondi, sh digivahendeid ja -võtteid, veebi- ja e-õppekeskkondi, analüüsitakse ja lahendatakse elulisi probleemolukordi ja väärtuskonflikte, arvestatakse õpilaste isikupära ja andelaadi. Läbivate teemade käsitlemine toetab õpilase suutlikkust oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades rakendada, väärtusnorme, -hoiakuid ja -hinnanguid kujundada ning võimaldab luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust.

Läbivate teemade käsitlemist toetavad probleemõpe, uurimis- ja loovtegevused, lugemis-, kirjutamis- ja suhtlusülesanded ning mitmekülgne info- ja digikirjaoskus.

1.4. Hindamise erisused

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete hindamisel lähtutakse gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sättest. Õpilane saab hindamise kohta teavet aineõpetajalt kursuse algul.

Tabel 2. Keele ja kirjanduse hindamine

Eesti keele õppimisel hinnatakse õpilase	Kirjanduse õppimisel hinnatakse õpilase
1) suulist ja kirjalikku väljendusoskust, 2) eri liiki tekstide vastuvõttu, s.o analüüsi, mõistmist ja kriitilist hindamist, 3) eri liiki tekstide loomist, sh arutlevat tekstikirjutust, 4) keeleteadmisi ja oskust teha sobivaid ja põhjendatud keelevelikuid.	1) tervikteoste ja tekstikatkendite lugemist ning esitamist, 2) kirjandustekstide analüüsi, tõlgendamist ja mõistmist, 3) ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist, 4) kirjandusteadmisi ning kirjandusmõistete kasutamist ja kirjandusloolise konteksti tundmist.

Kõik kirjalikud tööd on puhtalt ja korrektselt vormistatud (pealkiri, nimi, klass, kuupäev, äärejoone arvestamine). Käekirja tõttu ebaselged kohad ja valed tähekujud loetakse veaks (aluseks nõuded riigieksamile). Kirjalike tööde hindamisel lähtutakse riiklikust hindamisjuhendist, kui aineõpetaja ei ole teatanud teisiti.

Arvutis kirjutatud tööde esitamisel kehtivad KJPG uurimis- ja praktiliste tööde vormistamise nõuded:

https://kjpg.tartu.ee/sites/kjpg.tartu.ee/files/opilasuurimuse_ja_praktilise_too_juhend_2023_1.pdf.

Etteütluse teksti ortogrammide hulga määrab aineõpetaja vastavalt klassi tasemele. Hinde panekul lähtub aineõpetaja eelkõige kontrollitava teema ortogrammidest (vaata tabel 3 ja 4).

Tabel 3. Etteütluse sõnade arv

Klass	10. klass	11. klass	12. klass
Sõnade arv etteütluses	100-160	110-180	120-220

Tabel 4. Etteütlluse vigade arv ja hinne

Hinne	5	4	3	2	1
Vigu gümnaasiumi etteütlluses	0-2	3-6	7-9	10-15	16 ja enam

Lugemisülesande ja kirjandi hindamisel võib aineõpetaja lähtuda riigieksamitöö parandamise juhendist.

Kontrolltööd, tunnikontrollid, teose sisukontrollid jm punktisüsteemis hinnatavad tööd hinnatakse vastavalt KJPG üldisele hindamisjuhendile. Töö koostab aineõpetaja vastavalt klassi tasemele lähtuvalt kontrollitavast teemast.

Kõnede ja esitluste hindamine toimub vastavalt tabelis 5 toodule.

Tabel 5. Kõnede ja esitluste hindamine

Hindamise alused	Suurepärase	Hea	Vajab arendamist
Häälekasutus: tempo (kiire/aeglane); tugevus (kõva/vaikne); artikulatsioon	Rääkijat on meeldiv kuulata, kasutab pause ja rõhke kõne rütmistamiseks. Hääl kõlab loomulikult, väljendus on selge.	Kõne on selge, esitus pisut monotoonne.	Kõne monotoonne, hääl liiga vaikne, tempo liiga kiire või liiga aeglane; pikad mõtlemispausid, kasutab verbaalseid täiendeid.
Ülesehitus, argumentatsioon	Kõne/esitluse ülesehitus on korras, st tekst on liigendatud tervik, ülesehitus on loogiline ja sidus.	Ülesehitus on jälgitav, mõtted on esitatud selgelt.	Kõne ülesehitus on ebaloogiline. Mõtted on kohati seosetud. Sõnumit on raske mõista.
Mulje: entusiasm, siirus, originaalsus	Kõnelejal on hea kontakt publikuga, esineja usub oma sõnumisse, paneb end kuulama. Esitus on loov ja	Kõneleja usub oma sõnumisse, on esinemiseks hästi ette valmistunud, püüab luua sidet publikuga.	Kõneleja on ette valmistunud, kuid ei esine enesekindlalt. Peab pigem monoloogi kui dialoogi.

	teemakäsitus isikupärane.		Silmside publikuga on kasin.
Näitliku lisamaterjali kasutamine (lisapunktid)	Kasutab esinemise ilmestamiseks erinevaid vahendeid (tabelid, graafikuid). Näitmaterjalide kvaliteet on hea.	Kasutab näitlikku lisamaterjali	Kasutatud lisamaterjal ei toeta sõnumit, kvaliteet kõikuv.

Protsessihinnete alusel võib õpetaja panna koondhinde, mis on võrdväärne olulise õpiülesande hindega. Kursuse lõpus võib õpetaja korraldada kursuse lõputöö, mille teemadest on õpilasi kursuse algul teavitatud ja mille positiivsele hindele sooritamine on kohustuslik.

Hinde 1 võib panna ka siis, kui hindamisel tuvastatakse kõrvalise abi (sh tehisaru) kasutamine või mahakirjutamine. Sel juhul lisab õpetaja hinde 1 põhjuse Stuudiumi hinde kommentaarina ega pea võimaldama õpilasele järelevastamist.

Kursusehinde saamiseks tuleb sooritada olulised õpiülesanded. Kui üks olulistest õpiülesannetest jääb määratud tähtjaks mõjuva põhjuseta sooritamata, asendatakse märke !T hindega 1. Kursuse hinne tuleb sel juhul olenemata teistest sooritustest vaid rahuldav. Mõjuva põhjuseta tegemata või ebaõnnestunud tööd saab õpilane järele vastata üldjuhul üks kord. Kursusehinde välja panemisel lähtub õpetaja oluliste õpiülesannete hinnetest ega pea lähtuma aritmeetilisest keskmisest. Kursusehinnet 1 või 2 või MH saab parandada järgmise perioodi jooksul või erandjuhul muul ajal kokkuleppel aineõpetajaga. Õppeaasta lõpuks peavad olema õppeaines vähemalt 50% kursusehinnetest positiivsed.

Õpilane põhjendab oma puudumist enne olulise õpiülesande toimumist, et leida vastamiseks sobivaim võimalus; erandlike juhtumitega arvestatakse.

Tegemata või õigel ajal esitamata protsessitööd tähistatakse T-ga. T on fikseering, selle järelevastamist õpetaja ei eelda ega paku.

Kooliastmehinde paneb aineõpetaja kõikide kursuste koondhindena, mis ei pea olema aritmeetiline keskmine, vaid lähtub õpilase arengust kooliastme jooksul.

Eesti keele ja kirjanduse õpitulemuste kontrolli ja hindamise vormid peavad olema mitmekesised. Need hõlmavad erinevaid tegevusi, nagu individuaalsed, paaris- ja rühmatööd, rakenduslikud testid ja harjutused, ainealased kontrolltööd, analüüsi- ja tõlgendusülesanded, õpimapi koostamine, avalik esinemine, luule-, proosa- ja draamateksti esitamine, eri žanris tekstide kirjutamine (kõne, arvamus, arvustus jm), arutleva kirjandi (essee) kirjutamine, uurimusliku teksti kirjutamine, multimodaalse ettekande loomine ja esitlemine. Lugemise sisukontrollile eelistatakse arutlusele suunavaid analüüsi- ja tõlgendusküsimusi, mõttevahetust teksti väärtuste ja sõnumi üle.

Kirjanduse hindamisel (nt loovtöodes ja tekstitõlgendustes) pole alati võimalik täpselt määratleda teadmiste ja oskuste standardit, mistõttu hindamise skaala on paindlik. Hinnates õpilaste omaloomingulisi töid, võib tunnustada idee ja teostuse originaalsust, iseseisvust, üldistavust või muud vaatenurka.

Kirjaliku arutluse puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade veenvust, argumentide ja näidete seostatust, teksti ülesehitust, konteksti sobivat lausestust ja sõnastust, õigekirja ja vormistust. Kõikides kirjalikes töodes parandab aineõpetaja keelevead, kuid arvestab hindamisel soorituse väärtusi vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

1.5. Õppekorralduse erisused

Eesti keele ja kirjanduse tunnid toimuvad paralleelklassideüleselt komplekteeritud õpperühmades (u 30 õpilast rühmas). KJPGs keskendutakse eesti kirjanduse suurkujude tutvustamisele: muuseumikülastused (10. kl Tartu Ülikooli muuseum, Eesti kirjandusmuuseum, Liivi muuseum, 11. kl Vargamäe, Vilde ja Tammsaare muuseumid Kadriorus, 12. kl Mati Undi muuseum, Betti Alveri muuseum Jõgeval, Underi ja Tuglase kirjanduskeskus vm); teatri- ja kinokülastused (vähemalt 1-2 korda õppeaastas), võimalusel KUMU, ERM jm. Õppekäigud toimuvad õpilase finantseerimisel.

Keeleõpetust toetavad järgmised tegevused: osavõtt olümpiaadidest (emakeeleolümpiaad, õigekirjaolümpiaad, kirjandusolümpiaad jm), konkurssidest (etluskonkurss, KIMM, esseevõistlused jm).

II poolaastal mõõdetakse eristava hindamisega 10. klasside õpilaste lugemis- ja tekstimõistmisoskust riigieksami lugemisosa vormis, 11. klasside õpilaste tekstiloomeskest riigieksami kirjutamisosa vormis, 12. klassis korraldatakse riigieksami proovieksam nii I kui ka II poolaastal.

KJPGs korraldatakse Tartu linna ja maakonna gümnaasiumiosa õigekirjaolümpiaad.

Õppetegevuses

1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üld- ja valdkonnapädevustest, gümnaasiumi sihiseadest, gümnaasiumi lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;

2) toetatakse lõimingut valdkonna sees, õppeainete vahel ja õppekava läbivate teemadega, arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid;

3) rakendatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi;

4) arvestatakse õpilaste individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud sisu ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad

individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpiraskustele ning pakutakse õpiabi;

5) taotletakse mõõdukat ja ühtlaselt jaotuvat õpikoormust, mis soodustab motivatsiooni ning jätab aega puhkuseks ja huvitegevuseks;

6) tegeldakse probleemikeskselt ja kogemuspõhiselt eluliste nähtuste ja inimsuhetega, seostatakse õpitavat igapäevaelu, jätkuõpingute ja tulevase tööeluga;

7) loetakse ja käsitletakse eri tüüpi ja liiki tekste ea- ja jõukohasuse, valikulisuse ja huvidele vastavuse põhimõttel ning ühise identiteedi kujundamise eesmärgil;

8) kujundatakse õpilase keeleteadlikkust, metakeele valdamist, suhtlus- ja väljendusoskust, keeleressursside ja -allikate teadliku kasutamise oskust;

9) kasutatakse digitehnoloogiat, -keskkondi ja -materjale, arendatakse info-, meedia- ja digikirjaoskust;

10) arendatakse eri liigis ning žanis ilukirjandustekstide, sh tervikteoste avatud ja loovat analüüsi-, tõlgendamis- ja mõistmisoskust, ilukirjandusliku poeetika tundmist;

11) tegeldakse tekstilooma ja -esitlusega ning omaloomingulise kirjutamisega, kasutatakse selleks ka digivahendeid ja veebikeskkondi.

Õppesisu käsitlemisel ja õppetegevuse kavandamisel teeb aineõpetaja koostöös õpilastega valiku arvestusega, et üld- ja valdkonnapädevused ning kursuste õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.6. Õppekeskkonna erisused

Kool koostöös aineõpetajatega korraldab keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpet rühmades

1) viisil, kus luuakse üksteist austav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu;

2) ruumis, kus saab kasutada digitehnoloogiat, -keskkondi ja -materjale, et arendada info-, meedia- ja digikirjaoskust;

3) ruumis, kus on võimalik liikumist eeldavateks tegevusteks inventari ümber paigutada (nt rühmatööd, õppemängud, draamaõppe ülesanded);

4) väljaspool kooliruumi, et rakendada õppimist toetavaid ja mitmekesisavaid õppevorme ja -tegevusi (nt õppekäik teatrisse, muuseumisse, raamatukokku, kohtumised kirjanike ja tõlkijatega, osavõtt olümpiaadidest ja konkurssidest, valdkondlikud teemapäevad ja -nädalad).

2. Eesti keele ainekava

2.1. Õppeaine kirjeldus

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks valdkonnaks: keeleteadmisteks ja praktiliseks keeleoskuseks. Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele funktsioone ühiskonnas, keele toimimist märgisüsteemina, eesti keele ehitust ja iseärasusi, eesti murdeid ning kirjakeele kujunemislugu. Lähemalt vaadeldakse keele varieerumist, eristatakse kirja- ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ja Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab aru saada keelest kui infovahetussüsteemist ning keskest identiteedi väljendajast. Süsteemne ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Ühtlasi selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse reklaami ja selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat. Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide kirjutamise võtteid, nende keele- ja stiilierinevusi ning nõudeid eri tekstiliikide keelele, vaadeldakse sõnavara kihistusi ja tähendusnüansse.

Praktiline eesti keele oskus tähendab keele valdamist lugemisel, vastuvõetu vahendamisel, kirjutamisel, kõnelemisel ja kuulamisel. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat ja mõtlevat inimest, kes suudab mõista ja analüüsida erinevaid tekste, eristada tekstis olulist vähemolulisest ning sõnastada oma mõtted selgelt. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu, õpetades viitama, tsiteerima, refereerima ning kirjutama nii alustekstide põhjal kui ka vabalt oma argumentidele ja näidetele toetudes.

Kirjutamispädevuse eeldus on pidev kirjutamispraktika, mis tagab hea õigekirja- ja ladusa sõnastusoskuse, mitmekülgse lausestuse ning selge sõnumiga teksti.

Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka valida suhtluseesmärgist, -olukorrast ja -partnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil.

Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

Kõikide keeleõpetuse põhioskuste keskmes on (tervik)tekstid ning nendega seotud toimingud. Suhtluspädevuse tagab võimalikult eripalgeline tekstivalik, mida käsitletakse põhjalikult: vaadeldakse tekstide sotsiaalset konteksti ja eesmärki, leitakse ühis- ja erihooni, hinnatakse mõjuvust, rolli ja vastukaja ühiskonnas, pööratakse tähelepanu õigekeelsusele, leksikale ja grammatikale.

Gümnaasiumis läbitakse kaheksa eesti keele kursust. Kursusel “Teksti keel ja stiil” arendatakse põhjalikult žanriteadlikkust, käsitletakse erinevate tekstiliikide keele- ja stiilierinevusi nii grammatikas kui ka sõnavaras, selgitatakse kirjutamise võtteid ja tavadid eri tekstiliikide näitel. Antakse süstemaatiline ülevaade suhtlusolukorra teguritest ning suunatakse kirjutama erinevatel eesmärkidel, varieerima ja analüüsima enda tekstides tehtud keelevalikuid ning võrdlema erinevaid tekste.

Kursusel “Praktiline eesti keel I” arendatakse nii suulist kui ka kirjalikku väljendusoskust, kasutades erinevaid stiilivõtteid ja keelendeid, sest nii kujundatakse oskust suhelda eri keskkondades eetiliselt ja konteksti arvestades. Samuti õpitakse kasutama eri teabeallikaid ja hindama nende usaldusväärsust. Tekstide koostamisel tuleb osata kasutada korrektset kirjakeelt ja järgida teadlikult õpitud keelereegleid.

Kursusel “Meedia ja mõjutamine” keskendutakse infoühiskonnast arusaamisele, arendatakse eri liiki tekstide mõistmise, fakti ja arvamuse eristamise oskust. Tähtis on osata hankida eri allikatest teavet, analüüsida verbaalset teksti nii visuaalses kui ka audiovisuaalses keskkonnas ja tunda ära meedia mõjutamisvõtted. Samas arendatakse ka oskust kujundada ja väljendada oma arvamusi ja hoiakuid.

Kursusel “Praktiline eesti keel II” arendatakse lisaks keelereeglite omandamisele nii esinemiskui ka kirjutamisoskust, keskendutakse tekstide kriitilisele hindamisele ning praktiseeritakse kokkuvõtte, referaadi, arvamuse, arvustuse ja essee kirjutamist. Arutlevate tekstide kirjutamisel järgitakse teksti loogilise ülesehituse, argumentide sõnastamise, põhjenduste ja seoste loomise ning näidete esitamise põhimõtteid.

Kursus „Keel ja ühiskond” sobib gümnaasiumi lõpuklassi, mida võib lõimida kirjanduse, ajaloo ja ühiskonnaõpetusega. Kursusel vaadeldakse keelesugulust soome-ugri ja Euroopa keelte vahel, eesti keele struktuuri ja muutumist ajas, kirjakeele staatust ja ajalugu, erinevaid Täiendatud 16.09.2022 7 allkeeli ja nende kasutusvaldkondi, suulise keele eripära, koha- ja sotsiaalmurdeid ning keeleteketti.

Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida ja praktikas rakendada. Kursusel “Praktiline eesti keel III” keskendutakse suhtlemisoskuse arendamisele, eri liiki tekstide vastuvõtule ja loomisele, sh arutluse, kokkuvõtte ja lühiuurimuse kirjutamisele ning õigekeelsusküsimuste kordamisele.

Lisaks riiklikele kursustele pakub KJPG 10. klassile kursust „Õigekirja A ja O”, milles keskendutakse eelkõige õigekirjale (täheortograafia, kirjavahemärgistus) ning 12. klassile „Eesti keele üldkursus”, milles keskendutakse riigieksamiks valmistumisele.

2.2. Gümnaasiumi teadmised, oskused ja hoiakud

Gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) mõistab eesti keele rolli rahvusliku, riikliku ja individuaalse identiteedi kujundamisel;
- 2) mõistab keele tähendust ühiskonnas, tajub eesti keele ajaloolist kujunemist ja varieerumist, väärtustab keeleoskust, arendab seda lugedes ja kirjutades;
- 3) loeb, analüüsib ja hindab eri liiki tekste, tunneb tekstide mõjutusvahendeid, kasutab sihipäraselt ja eetiliselt teabeallikaid;
- 4) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide kohaselt, kasutab keeleallikaid ja andmekogusid;

5) koostab eri liiki tekste, teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi ning teeb teadlikke keelevelikuid;

6) analüüsib oma kirjutamisoskust ja kasutab seejuures sobivaid termineid.

2.3. Hindamine

Eesti keele kursusel sooritatakse õpitulemuste saavutamiseks erinevaid kirjalikke ja suulisi töid, üldjuhul on igal keelekursusel oluliseks õpiülesandeks

- kontrolltöö,
- teksti loomine (arutlev kirjand),
- õigekirjatöö ja/või etteütlus.

2.4. Kursused

1. „Praktiline eesti keel I”

Kursuse kirjeldus

Kursusel „Praktiline eesti keel I“ arendatakse nii suulist kui ka kirjalikku väljendusoskust, kasutades erinevaid stiilivõtteid ja keelendeid, sest nii kujundatakse oskust suhelda eri keskkondades eetilisel ja konteksti arvestades. Samuti õpitakse kasutama eri teabeallikaid ja hindama nende usaldusväärsust. Tekstide koostamisel tuleb osata kasutada korrektset kirjakeelt ja järgida teadlikult õpitud keelereegleid.

Kursuse eesmärk on

- 1) omandada tekstide koostamiseks korrektne kirjakeel ja järgida teadlikult õpitud keelereegleid,
- 2) arendada nii suulist kui ka kirjalikku väljendusoskust,
- 3) tutvustada erinevaid stiilivõtteid ja keelendeid erinevatest suhtluskeskkondadest lähtudes,
- 4) õppida kasutama eri teabeallikaid ja hindama nende usaldusväärsust.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) järgib õpitud keelereegleid (täheortograafia, kirjavahemärgid), oskab oma vigu reeglitele tuginedes analüüsida, kasutab selleks erinevaid keeleallikaid ja teabekeskondi;
- 2) argumenteerib selgelt ja asjakohaselt nii suulises kui ka kirjalikus tekstis;
- 3) konspekteerib suulist esitust ja loetud teksti;
- 4) koostab eri liiki tekste; arendab loetu toel oma sõnavara

Õppesisu

- Keeleline väljendusrikkus eri tekstides. Mõtted, tunded ja hinnangud nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses.
- Suuline ja kirjalik suhtlus lähtuvalt olukorrast ja vestluspartnerist. Suulise ja kirjaliku teksti konspekteerimine ja kokkuvõtte tegemine.
- Erinevate aime- ja teadustekstide lugemine ja mõistmine. Tekstide keelelised väljendusvahendid. Teabeotsinguoskuste tõhustamine.

- Eesmärgipärane ja teadlik stiilivahendite kasutamine. Arutlevad tekstid, nende ülesehituse põhimõtted. Arutluse kirjutamine alusteksti põhjal. Kokkuvõtte koostamine.
- Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine. Keeleallikate teadlik kasutamine.
- Süstemaatiline sõnavaraarendus: üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine.

2. „Teksti keel ja stiil“

Kursuse kirjeldus

Kursusel „Teksti keel ja stiil“ käsitletakse erinevate tekstiliikide ja žanride keele- ja stiilierinevusi nii grammatikas kui ka sõnavaras, selgitatakse kirjutamise võtteid ja tavasid eri tekstiliikide näitel. Antakse ülevaade suhtlusolukorra teguritest ning suunatakse kirjutama erinevatel eesmärkidel, varieerima ja analüüsima enda tekstides tehtud keelevelikuid ning võrdlema erinevaid tekste. Kursus on aluseks gümnaasiumis vajalike tekstitoimingute sooritamiseks (nt refereerimine, tsiteerimine, viitamine).

Kursuse eesmärk on

- 1) käsitleda erinevate tekstiliikide keele- ja stiilierinevusi nii grammatikas kui ka sõnavaras,
- 2) analüüsida enda tekstides tehtud keelevelikuid ning võrrelda erinevaid tekste,
- 3) õppida tundma erinevate tekstide sisu, eesmäärke, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ja stiili ning kirjutama erinevatel eesmärkidel,
- 4) selgitada kirjutamise võtteid ja tavasid eri tekstiliikide näitel.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) väljendub selgelt ja korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) valib keelelisi ja vormilisi väljendusvahendeid suhtlusolukorra põhjal, järgib stiilinorme; korrigeerib oma teksti, kasutab keeleallikaid ja teabekeskondi, teeb teadlikke keelevelikuid;
- 3) analüüsib tekstide sisu, eesmäärke, konteksti, ülesehitust, grammatikat, sõnavara ja stiili;
- 4) loob alustekstide põhjal uusi tekste, refereerib ja tsiteerib, kasutab viitamissüsteeme, väldib plagiaati.

Õppesisu

- Keele erinevad kasutusvaldkonnad: argi-, ilukirjandus-, teadus- ja tarbekeel.
- Eesti sõnavara, sõnade tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus.
- Stiil ja stilistika. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Suhtlus ja võim. Vulgaarsed keelendid. Suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil, teadusstiil ja ilukirjandusstiil. Stiilivärving ja -viga. Keele eri kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead.
- Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Tekst ja kontekst. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Veebisuhtluse keelevelikud.
- Tekstide võrdlev ja kriitiline analüüs: eesmärgid, kontekst, ülesehitus, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil.
- Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainek, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad

käsitlused ja eri tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev ja kriitiline kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

- Allikate refereerimine ja tsiteerimine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

3. „Õigekirja A ja O”

Kursuse kirjeldus

Kursuse eesmärgiks on kinnistada põhikoolis õpitut ja vähendada põhikoolis omandatud teadmiste lünki. Selleks kursuseks jaotatakse õpilased taseme järgi gruppidesse.

Õpi- e võtmetulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud õigekirja põhireegleid; oskab õpitud reegleid rakendada kirjalikes tekstides;
- 2) valdab sagedamini esinevate võõrsõnade õigekirja, kasutab ÕS abi;
- 3) rakendab teadlikult kirjavahemärkide kasutamise reegleid nii enda kui etteantud tekstides.

Õppesisu

- Konsonantühendi põhireegel ja 4 erandit.
- Helitu hääliku õigekiri ja 4 erandit.
- *h, i, j* üldtuntud sõnades.
- Võõrsõnade tunnused. Üldtuntud võõrsõnade, võõrnimede ja tsitaatsõnade õigekiri.
- Kirjavahemärgid lihtlauses (eriline tähelepanu sidesõnadele *kui, nagu, justkui, otsekui, kuni*).
- Kirjavahemärgid liitlauses, segaliitlauses.
- Lisand, lauselühend.

4. „Praktiline eesti keel II”

Kursuse kirjeldus

Kursuse „Praktiline eesti keel II“ raames arendatakse lisaks keelereeglite omandamisele ja kinnistamisele nii esinemis- kui ka kirjutamisoskust, keskendutakse tekstidele, nende analüüsile ja tõlgendamisele, praktiseeritakse erinevate tekstitüüpide koostamist, näiteks kokkuvõtte, referaati, arutluse, essee. Arutlevate tekstide kirjutamisel järgitakse teksti loogilise ülesehituse, argumentide esitamise, põhjenduste ja seoste loomise ning näidete toomise põhimõtteid.

Kursuse eesmärk on

- 1) õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine,
- 2) keele korrektne kasutamine nii lugemisel, kõnelemisel, kuulamisel kui ka kirjutamisel,
- 3) oskus eristada olulist ebaolulisest ning sõnastada oma mõtet täpselt ja selgelt,
- 4) oskus kirjutada nii alusteksti(de) põhjal kui ka vabalt oma argumentidele ja näidetele toetudes selge sõnumiga mõtestatud teksti.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane

- 1) argumenteerib selgelt ja veenvalt, kaitseb oma seisukohti;
- 2) kuulab aktiivselt avalikku esinemist ning esitab asjakohaseid küsimusi;
- 3) kasutab erinevaid teabeotsingu strateegiaid;
- 4) kinnistab ja parandab oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust, omandab uut sõnavara.

Õppesisu

- Keeleteadlikkuse arendamine: täheortograafia ja interpunktsiooni kinnistamine, kokku- ja lahkukirjutamise kordamine.
- Selge mõtte täpne väljendamine ja korrektne vormistamine.
- Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ja eristamine.
- Süstemaatiline sõnavaraarendus.
- Tarbekirjade koostamine: näiteks e-kiri, seletuskiri, CV, motivatsioonikiri, avaldus. Alusteksti(de) põhjal kirjutamine.
- Keeleallikate teadlik kasutamine. Erinevate meediatekstide analüüsimine ja mõistmine. Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine. Mõjutamisvõtted.

5. „Meedia ja mõjutamine”

Kursuse kirjeldus

Kursusel „Meedia ja mõjutamine“ keskendutakse infoühiskonnast arusaamisele, arendatakse eri liiki tekstide mõistmise, fakti ja arvamuse eristamise oskust. Tähtis on osata hankida eri allikatest teavet, analüüsida verbaalset teksti nii visuaalses kui ka audiovisuaalses keskkonnas ja tunda ära meedia mõjutamisvõtted. Samas arendatakse ka oskust kujundada ja väljendada oma arvamusi ja hoiakuid.

Kursuse eesmärk on

- 1) anda ülevaade meedia olemusest ja mõjust ning toimimisest ühiskonnas,
- 2) käsitleda erinevaid meediatekste, nende tunnuseid,
- 3) analüüsida meedia mõjutamisvõtteid, et kujuneks kriitiline meediatarbija,
- 4) selgitada ajakirjanduseetikat, arutleda laiemalt eetika- ja moraalinormide üle ühiskonnas.

Õpi- ehk võtmetulemused

Õpilane:

- 1) tunneb tänapäevast teabekeskkonda ja selle arengut kujundavaid protsesse, selgitab kommunikatsiooni olemust ja toimimise tingimusi;
- 2) leiab meediatekstist argumendid ja põhilised mõjutamisvõtted, arutleb erinevatel teemadel, mõistab teksti autori eesmärgi ning motiive, tunneb ära propaganda ja libauudised;
- 3) eristab fakti arvamusest ja usaldusväärset infot küsitavast, kontrollib sisu tõesust;
- 4) analüüsib kriitiliselt oma meediakäitumist, sh sotsiaalmeedias;
- 5) teab meediakanaleid, oskab välja tuua nende erijooni, iseloomustab ja loob erinevaid tekste korrektses eesti keeles.

Õppesisu

- Teabe tähenduse erinevad tõlgendused. Privaatse ja avaliku suhtluse eripärad. Erinevad meediumid, nendevaheliste piiride kattuvus.
- Teksti eesmärk. Tekstiliigid ja nende muutumine. Eri eesmärgiga tekstide lugemine ja analüüs, kokkuvõtete tegemine, tekstide loomine.
- Allikate kasutamise eesmärgid ja viisid. Allikate ja info otsimine. Allika usaldusväärsus (autoriga/autorita tekst, autori kvalifikatsioon, erapooletu arvamus). (Meedia)tekstide kasutamine allikana. Meediakanali, -platvormi eesmärgi tuvastamine tekstist, autorist lähtuvalt.

6. „Keel ja ühiskond”

Kursuse kirjeldus

Kursusel „Keel ja ühiskond” vaadeldakse keelesugulust soome-ugri ja Euroopa keelte vahel, eesti keele struktuuri ja muutumist ajas, kirjakeele staatust ja ajalugu, erinevaid allkeeli ja nende kasutusvaldkondi, suulise keele eripära ning koha- ja sotsiaalmurdeid. Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida ja praktikas rakendada.

Kursuse eesmärk on käsitleda

- 1) keelesugulust soome-ugri ja Euroopa keelte vahel,
- 2) eesti keele struktuuri ja muutumist ajas,
- 3) kirjakeele staatust ja ajalugu,
- 4) erinevaid allkeeli ja nende kasutusvaldkondi, sh suulise ja kirjaliku keele eripära ning koha- ja sotsiaalmurdeid.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) tunneb keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas ning suhtluses;
- 2) kirjeldab eesti keele eripära;
- 3) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 4) teab eesti kirjakeele kujunemislugu, märkab ajastuomaseid keelenähtusi;
- 5) selgitab keelemuutuste olemust.

Õppesisu

- Keele olemus ja funktsioonid. Keel kui märgisüsteem.
- Eesti keel ja teised keeled. Eesti keel soome-ugri keelena. Maailma keeled. Põliskeeled, keelte hääbumine ja “elustamine”. Keelekontaktid.
- Keele muutumine. Sõnade tähenduste muutumise üldised, keelesised ja ühiskondlikud seaduspärad.
- Eesti keele struktuur teiste keelte taustal: häälikusüsteem, muutevormistik, sõnamoodustus, lausetüübid ja sõnajärg.
- Tänapäeva eesti kirjakeele kujunemine teiste keelte kirjakeele kujunemise.
- Keele variandid. Kirjakeel kui normitud keelevariant. Eesti mitmekeelse ühiskonnana.

7. „Praktiline eesti keel III”

Kursuse kirjeldus

Kursusel „Praktiline eesti keel III“ keskendutakse õigekeelsusküsimuste kordamisele, eri liiki tekstide vastuvõtule ja loomisele, näiteks arutluse ja kokkuvõtte kirjutamisele, ning suhtlemisoskuse arendamisele.

Kursuse eesmärgid

Õpilane:

- 1) mõistab eesti keele rolli rahvusliku, riikliku ja individuaalse identiteedi kujundamisel ning keele tähendust ühiskonnas, väärtustab keeleoskust, arendab seda lugedes ja kirjutades;
- 2) koostab erinevaid tekste üldkirjakeele normide kohaselt, analüüsib oma kirjutamisoskust, leides õigekirja- ja stiilieksimused;
- 3) loeb, analüüsib, hindab kriitiliselt ja koostab eri liiki tekste, tunneb tekstide mõjutusvahendeid, kasutab sihipäraselt teabeallikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi ning teeb teadlikke keelevelikuid.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) argumenteerib ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis, kasutab keelt vastavalt suhtluseesmärgile ja kontekstile;
- 2) kirjutab erineva raskusastmega alustekstide põhjal mitmesuguseid tekste;
- 3) parandab ja kinnistab oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust, saab aru keeruka struktuuriga tekstidest;
- 4) loeb erinevaid tekste, arendab oma kirjaoskust ja rikastab sõnavara.

8. „Eesti keele üldkursus”

Kursuse kirjeldus

Vastavalt klassi ja individuaalselt iga õpilase tasemele valib õpetaja klassis käsitletavat õigekirja- ja tekstiloometeemasid, et maksimaalselt arendada iga õpilast ja anda võimalused eksamil parimate tulemuste saavutamiseks.

Kursuse eesmärgid

- 1) kinnistada gümnaasiumi jooksul õpitud õigekirja-, sõnastus- ja teksti ülesehituse teemad,
- 2) valmistada abituriendid lõpueksamiks.

Õpi- e võtmetulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb õigekirja põhireegleid ja erandeid; oskab kirjalikes tekstides õpitud reegleid rakendada;
- 2) tunneb riigieksami ülesehitust ja vormi;
- 3) on omandanud funktsionaalse lugemisoskuse;
- 4) lähtub tekstiloomes korrektse stiili ja kirjakeele heast tavast;
- 5) kasutab sihipäraselt teabeallikaid.

Õppesisu

- Lugemis- ja kirjutamisülesanded.
- Stiili- ja õigekirjaharjutused.
- Töö keelehooldeallikatega.

3. Kirjandus

3.1. Õppeaine kirjeldus

Kirjandus on gümnaasiumis keskne kultuuri- ja kunstiaine, milles õpilane kujundab oma esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi. Gümnaasiumi kirjandusõpetuses toetub õpilane põhikooli kirjandustundides omandatule. Oluline on tekstikeskne lähenemisviis. Õpilane omandab lugedes oskuse hinnata ja mõista ilukirjandust selle mitmetähenduslikkuses.

Teksti lugedes mõistab õpilane mitmesuguste keele-, ajaloo- ja kultuuriteadmiste olulisust teose kui tervikut. Kultuuriloolise tausta kujundamisel märkab õpilane seoseid teiste õppeainetega, nagu ajaloo, inimese- ja ühiskonnaõpetuse, geograafia, muusika, kunsti ja filosoofiaga ning väärtustab kirjandust kultuuriruumi olulise osana.

Õppeaine põhisisu on kirjandusteoste lugemine ja käsitlemine, mis arendab esteetilist tunnetust, soodustab rahvuskultuurilise teadvuse ja eneseteadvuse arengut. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele ning teksti analüüsile ja tõlgendamisele.

Kirjanduskursused on „Pärimus ja kirjandus”, „Petersonist Tammsaareni”, „Identiteet ja eesti kirjandus”, „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses“ I-II, „Kirjandus ja ühiskond”. Kursused pakuvad ainesiseseid ja -väliseid lõiminguvõimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab varem õpitut. Eesti ja maailmakirjanduse kõrvutamise võimaldab luua teostevahelisi seoseid, näiteks voolu, stiili, žanri, teema, sündmustiku, karakterikujutuse või mis tahes muul tasandil.

3.2. Gümnaasiumi teadmised, oskused ja hoiakud

Gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist, rahvus- ja maailmakultuurilist tähtsust ning selle rolli individuaalse ja kollektiivse identiteedi kujundamisel;
- 2) koostab eri laadis ja žanris tekste, väljendab ennast nii suuliselt kui ka kirjalikult, lähtudes eesmärgist, situatsioonist ja kontekstist;
- 3) tunneb kirjandusteose poeetikat, tekstianalüüsi ja -tõlgenduse eri võimalusi, avab kirjanduse põhiliikide suhteid ja vorme;
- 4) mõistab kirjanduskeele kujundlikkust selle mitmetähenduslikkuses, kujundab kirjanduse kaudu oma esteetilisi ja eetilisi hoiakuid, seostab kirjandust teiste kunstiliikide ja eluvaldkondadega;
- 5) loeb eri laadis ja žanris eesti ja maailmakirjanduse teoseid, analüüsib ja tõlgendab neid eri vaatenurkadest, näeb kirjandustekstide kaudu maailma ja iseenda mõistmise võimalusi.

3.3. Hindamine

Igas kursuses loeb õpilane läbi vähemalt kolm tervikteost, ilukirjandusteoste katkendeid ja kursuse sisuga seotud teabetekste, analüüsib ja tõlgendab loetut. Olulisteks õpiülesanneteks on teoste sisu-, analüüsi- või tõlgendusülesanded.

Kirjanduskursustes hinnatakse eelkõige teoste mõistmist, analüüsi ja tõlgendamist, mis pole võimalik teksti lugemata ja hästi tundmata.

3.4. Kursused

1. „Pärimus ja kirjandus“

Kursuse kirjeldus

Kursuse kaudu mõistab õpilane kirjanduse mütoloogilisi ja pärimuslikke juuri, kultuuri järjepidevust ning iseenda seotust õhtumaise kultuuriga. Õpilane teadvustab arhetüüpide ja müütiliste motiivide (sh piiblilugude) tähtsust, tänapäeva kirjanduse seoseid antiikmütide ja eestlaste mütoloogilise maailmapildiga.

Kursuse eesmärk on

- mõista kirjanduse mütoloogilisi ja pärimuslikke juuri;
- teadvustada tänapäeva kirjanduse seotust antiikmütide ja rahvusliku mütoloogilise maailmapildiga.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) loeb läbi vähemalt kolm tervikteost, ilukirjandusteoste katkendeid ja kursuse sisuga seotud teabetekste;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud tekste nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 3) mõtestab pärandkultuuri olemust ja tähendust tänapäeva kultuuris;
- 4) teab müüte ja arhetüüpseid müüdimotiive, leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 5) sõnastab kirjandusteose teema, iseloomustab süžeed, tegelasi ja ideestikku;
- 6) kirjeldab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu, kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust, nimetab eepose arhetüüpseid tegelasi, teemasid ja motiive ning analüüsib nende kasutamist teiste autorite loomingus;
- 7) kasutab tekstianalüüsis kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Pärimus ja folkloor. Pärandi funktsioonid ühiskonnas. Pärimuse kogemine, kogumine ja säilitamine. Rahvaluule olemus, põhiliigid ja žanrid. Folkloor internetis ja avalikus ruumis. Müüdid tänapäeva kultuuris ja ühiskonnas. Intertekstuaalsus. Argimütoloogia. Muinasjutt kirjanduses (nt Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“, Jaan Kaplinski „Kaks päikest“, Maurice Maeterlinck „Sinilind“, Joanne Harris „Ruunimärgid“, Neil Gaiman „Coraline“, Dino Buzzati „Koer, kes oli näinud jumalat“, Paulo Coelho „Alkeemik“, Antoine de Saint-Exupéry „Väike prints“).

Müüdi olemus ja liigid. Müütiline aeg ja ruum. Eri rahvaste loomis- ja hävingumüüte. Antiikmüüdid ja Homerose eeposed Euroopa kirjanduse lätena. Sophoklese „Kuningas Oidipus“. Antiikmütide tõlgendused (nt Oscar Wilde „Dorian Gray portree“, Bernard Shaw „Pygmalion“, Margaret Atwood „Penelopeia“, Jeanette Winterson „Taak“, Alexander McCall Smith „Unenägude Angus“, Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“, Maurice Druon „Zeusi mälestused“, Gert Helbemäe „Ohvrilaev“, Jaan Kaplinski „Achilles“, Mati Unt „Vend Antigone, ema Oidipus“). Arhetüüpsed müüdimotiivid. Arhetüüpsed tegelasi müütidest (nt Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus). Antiikmüüdid teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater jm).

Piibel kui Euroopa kultuuri tüvitekst. Piiblilood ja nende tõlgendused (nt „Aadama mäng“, Dante Alighieri „Jumalik komöödia“, Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Hermann Hesse „Eurooplane“, Anton Hansen Tammsaare „Juudit“, Ain Kalmus „Juudas“, Friedebert Tuglas „Poeet ja idioot“). Piiblimotiivid luules (nt Johann Wolfgang Goethe, Marie Under, Betti Alver, Ernst Enno, Karl Ristikivi, Uku Masing, Doris Kareva). Vana ja uue testamendi tegelasi. Piiblilood teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater, arhitektuur jm).

Arhetüüp kirjanduses. Arhetüüpsed teemad, süžeed ja rändmotiivid. Kirjandusteoste arhetüüpsed tegelasi (nt Miguel de Cervantes „Don Quijote“, Molière „Don Juan“, William Shakespeare „Hamlet“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“, Bram Stoker „Dracula“, August Gailit „Toomas Nipernaadi“). Arhetüüpsed lood teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater, arhitektuur jm).

Eepos. Keskaegsed kangelaseeposed. Kangelase arhetüüp. Islandi eepika. Iiri saagad. Põhjamaade müüte. Villy Sørensen „Ragnarok. Jumalate lugu“. Rahvuseeposed (nt Elias Lönnrot „Kalevala“). „Kalevipoeg“ kui tüvitekst. Rahvuseepose sünnilugu, tegelased ja motiivistik. „Kalevipoja“ tegelaskujud ja motiivid kirjanduses (nt Kalju Lepik, Kalev Kesküla, Olavi Ruitlane, Contra, Kivisildnik, Friedebert Tuglas, Enn Vetemaa, Kerttu Rakke, Kristian Kirsfeldt), teistes kultuurivaldkondades (nt koomiks, kujutav kunst, muusika, teater) ja avalikus ruumis (nt reklaam, meemid, poliitika, tänavakunst).

Eestlaste mütoloogiline maailmapilt (nt Friedrich Robert Faehmann, Matthias Johann Eisen, Lennart Meri, Hasso Krull, Valdur Mikita). Mütoloogilised narratiivid ja tegelased eesti folklooris ja kirjanduses (nt August Kitzberg „Libahunt“, Aino Kallas „Hundimõrsja“, Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Andrus Kivirähk „Rehepapp“, Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Hasso Krull „Kui kivid olid veel pehmed“). Müütilisi tegelasi (nt vanapagan, libahunt, kratt, hiidnaine). Paroodia: rahvusmütoloogia kõverpeeglis (nt Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“, Indrek Hargla „French ja Koulu“). Eesti mütoloogiline maailmapilt teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater jm).

Mütoloogiline mõõde eri žanrites. Maagiline realism (nt Gabriel García Márquez „Kadunud aja meri“, Jorge Luis Borgese novelle, Ben Okri „Jumalaid hämmastades“, Haruki Murakami „Elevant haihtub“, Leslye Walton „Ava Lavenderi iseäralikud ja kaunid kannatused“, Patrick Süskind „Parfüüm“; Mehis Heinsaare, Andrus Kivirähki, Edvin Aedma novelle). Moondumismüüdid (nt Franz Kafka „Metamorfoos“). Õuduskirjandus (nt Edgar Allan Poe, Howard P. Lovecraft, Stephen King, Herta Laipaik, Indrek Hargla). Lüüriline luule (nt Hanneleele Kaldmaa, Joosep Vesselov).

Mõisted: allusioon, arhetüüp, eepos, folkloor, intertekstuaalsus, maagiline realism, mütoloogia, müüt, paroodia, pärimus, saaga, tüvitekst, õuduskirjandus.

2. Kursus „Petersonist Tammsaareni”

Kursuse kirjeldus

Kursus keskendub eesti kirjandusele, andes tervikliku ülevaate selle kujunemisloost, peamisest autoreist ning tüvitekidest. Kursus väärtustab eesti kirjandust ning kirjanikke kui eesti mõtte ja eestlasliku elutunnetuse sõnastajaid. Teoste analüüs ning tõlgendamine ja ühiskondlik-kultuurilise tausta eritlemine aitab õpilasel eesti kirjandust-kultuuri sügavamalt mõista ja väärtustada ning tekitab suuremat huvi eesti kirjanduse lugemise vastu.

Kirjandusloo kursused on üles ehitatud kronoloogilisel põhimõttel. Õpetaja valikul keskendutakse erinevatele teostele, žanridele, vooludele ja ajastutele.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) loeb läbi vähemalt neli teost eesti autoritelt;
- 2) teab eesti kirjanduse arengulugu K. J. Petersonist A. H. Tammsaareni;
- 3) mõistab eesti kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 4) analüüsib ja hindab teksti väljendusvahendite mitmekülgsust ja tähendust;
- 5) kasutab peamisi tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid ning analüüsib ilukirjanduslikku keelt ja stiili.

Õppesisu

- 1) Sissejuhatus kursusesse, eesti kirjanduse ajajoon
- 2) Eesti kirjanduse eellugu: Henriku „Liivimaa kroonika“, Balthasar Russowi kroonika. Eesti ilmaliku kirjanduse kujunemine 18. sajandil. Eestikeelse luule sünn, Reiner Brockmann
- 3) **Kristjan Jaak Petersoni elu- ja loomingulugu**
- 4) Rahvuslik ärkamisaeg. RÄ sündmuste ja isikute kujutamine kirjanduses (nt Maimu Berg „Seisab üksi mäe peal“, Jaan Kross „Taevakivi“, „Pöördtoolitund“, Madis Kõiv ja Vaino Vahing „Faehlmann“, Loone Ots „Koidula veri“)
- 5) Eesti teatri teke 19. sajandil. **Lydia Koidula elu- ja loomingulugu**
- 6) **Juhan Liivi elu- ja loomingulugu.** J. Liivi eksistentsiaalne luule
- 7) **Eduard Vilde elu- ja loomingulugu.** Katkendeid romaanist ja film „Mäeküla piimamees“

- 8) Eestlased ja baltisakslased. Võrdlusi E. Vilde „Mäeküla piimamehest“ ja Siegfried von Vegesacki „Balti tragöödiast, S. von Vegesacki „Jaschkast ja Jannest“ ja A. H. Tammsaare romaanist „Ma armastasin sakslast“
- 9) 20. saj I poole kirjandusrühmitused ning eesti kirjanduse moderniseerumine: Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Kirjanduslik Orbiit. Gustav Suits eesti luule uuendajana. Ernst Enno müstilis-sugestiivne luule. **Marie Underi ja Betti Alveri elu- ja loomingulugu**
- 10) **August Gailiti elu- ja loomingulugu, „Ekke Moor“/„Toomas Nipernaadi“**
- 11) 20. saj I poole lühiproosa (**Peet Vallaku ja/või Friedebert Tuglase ja/või Jaan Oksa jt novellistika**)
- 12) **A. H. Tammsaare elu- ja loomingulugu, tema lühiproosa**

3.-4. Paariskursus „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses“

Kursuste kirjeldus

Kursuste „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses“ I–II käigus saab õpilane ettekujutuse maailmakultuuri, eelkõige kirjanduse arengust. Esimene kursus hõlmab ajavahemikku antiigist romantismini ja teine realismist postmodernismini.

Kirjandusloo kursused on üles ehitatud kronoloogilisel põhimõttel. Õpetaja valikul keskendutakse erinevatele teostele, žanridele, vooludele ja ajastutele.

Kursuste eesmärk on

- toetada õpilase kultuuriteadvuse ja kirjandusteadmiste kujunemist;
- mõista kirjandusteose ajastu, voolu või žanri tunnuseid, poetilisi väljendusvahendeid;
- näha seoseid ajastu ja loomingu vahel, võrrelda ajaloolisi tekste tänapäevastega.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane

- 1) loeb mõlemas kursuses läbi vähemalt kolm tervikteost, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes, jagab oma lugemiskogemusi;
- 2) selgitab kirjandusperioodide ajalist järgnevust antiikkirjandusest romantismini ja realismist postmodernismini ning nende perioodide seost ajaloo- ja kultuurikontekstiga;
- 3) eristab eri žanre, võrdleb teoste sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust;
- 4) kasutab tekstianalüüsis kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Kursuste õppesisu

Kirjandusloo peajooni ja põhinähtusi. Kirjandusperioodide ja -voolude kujunemine ning muutumine antiigist kuni postmodernismini. Žanri olemus, žanrite kujunemine ja muutumine. Kirjandusžanrite vormi- ja sisutunnused. Eepika, lüürika ja dramaatika arenguid kirjandusloos. Näiteid erinevatest ajastutest ja vooludest, eesti ja maailmakirjandusest. Kirjanduse seosed ühiskondlike, kultuuriliste ja ajalooliste muutustega. Eesti kirjandus maailmakirjanduse kontekstis.

I kursus

Dramaatika. Tragöödia ja komöödia teke ja areng. Antiiktragöödia, keskaegne liturgiline draama, renessansiaegne draama, *commedia dell'arte* (improvisatsioonikomöödia), romantiline draama, psühholoogiline draama (nt Sophokles, William Shakespeare, Molière, Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller, Nikolai Gogol).

Lüürika ja lüroepika. Luulevormide ja -žanrite teke ja areng. Ood, hümn, epigramm, valm, ballaad, poem, sonett (nt Aisopos, Sappho, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, William Shakespeare, Johann Wolfgang von Goethe, William Blake, Aleksandr Puškin, George Gordon Byron, Sándor Petőfi, Heinrich Heine).

Eepika. Eepos antiigis, keskajal ja romantismis. Novelli teke ja areng (nt Giovanni Boccaccio, Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant). Romaani teke ja areng (nt Rabelais, Cervantes). Valgustuskirjandus. Filosoofiline ja satiiriline proosa (nt Voltaire, Daniel Defoe). Valgustuskirjandus Eestis. Romantismi kujunemine ja tunnused. Romantiline romaan (nt Johann Wolfgang von Goethe, Walter Scott, Alexandre Dumas, Emily Jane Brontë, Victor Hugo, Prosper Mérimée). Värssromaan (nt Aleksandr Puškin). Kirjanduslikud väikevormid: miniatuur, aforism (nt Baltasar Gracián).

Mõisted: aforism, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, hümn, jutustus, kirjandusvool, klassitsism, komöödia, luule, lüürika, lüroepika, miniatuur, novell, poem, proosa, realism, romaan, romantism, rüütliromaan, satiir, sonett, žanr, tragöödia, valm, värssromaan.

II kursus

Realismi kujunemine Euroopa kirjanduses ja tunnused. Realismi esindajad kirjanduses (näit. Honore de Balzac, Charles Dickens, Gustave Flaubert, Ivan Turgenev, Fjodor Dostojevski, Lev Tolstoi, Anton Tšehhov, Knut Hamsun). Realismi edasiarendused. **Naturalism** (nt Émile Zola, Guy de Maupassant). **Estetism** (nt Oscar Wilde). **Realism eesti kirjanduses** (nt Eduard Vilde, August Kitzberg, Juhan Liiv). Realistlik romaan (nt Anton Hansen Tammsaare, August Mälk, Gert Helbemäe, Mats Traat).

Uusromantilised suunad, peamiselt sümbolism, impressionism. Uusromantism eesti kirjanduses (nt Noor-Eesti, Siuru, Arbujad; Ernst Enno, Friedebert Tuglas, Gustav Suits, Marie Under, Henrik Visnapuu, Artur Adson).

Modernism. Modernne maailm. Kunstiliikumised ja mõttevoolud. Kadunud põlvkond ja sõjaromaan (nt Hemingway, Remarque, Scott Fitzgerald). Ekspressionism, sürrealism, eksistentsialism (nt Kafka, Camus, Sartre, Salinger, McEwan, Ristikivi). Totalitarism ja kirjandus (nt Bradbury, Orwell, Grass, Atwood). Postmodernne ühiskond ja **postmodernistlik** kirjandus. Nüüdisproosa arenguid (nt Gabriel García Márquez, John Fowles, Kurt Vonnegut, Umberto Eco, Milan Kundera; Mati Unt, Viivi Luik, Emil Tode, Mehis Heinsaar, Andrus Kivirähk).

Modernistliku draama kujunemine ja tunnused. Psühholoogiline draama (nt Henrik Ibsen, Anton Tšehhov, August Strindberg). Sümbolistlik draama (nt Maurice Maeterlinck). Eepiline teater (Berthold Brecht). Absurdidraama (nt Samuel Beckett, Eugène Ionesco). Sotsiaalpsühholoogiline draama (nt Tennessee Williams, Edward Albee, Eugene O'Neill). Draama postmodernismi ajajärgul (nt Harold Pinter, Tom Stoppard). 20. sajandi eesti draama (nt August Kitzberg, Eduard Vilde, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Juhan Smuul, Enn Vetemaa, Jaan Kruusvall, Madis Kõiv, Andrus Kivirähk, Jaan Tätte). Postmodernistlik draama (nt Mati Unt, Urmas Vadi, Siim Nurklik). Dramaturgia nüüdisteatris (nt Merle Karusoo, Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper, Peeter Jalakas).

Eesti luule alates 20. sajandi 40ndaist. Eesti pagulasluule (nt Kangro, Lepik, Ristikivi). **Luuleuuendus ja kassetipõlvkond**, selle järellainetus (nt Jaan Kross, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Jüri Üdi). **Seisakuaja luule** (nt Juhan Viiding, Toomas Liiv, Priidu Beier, Doris Kareva, Andres Ehin). **Luule siirdeajastul ja sajandivahetusel** (nt Indrek Hirv, Hasso Krull, Kivisildnik, Kalev Kesküla, Elo Viiding, Triin Soomets). **Nüüdisluule** (nt fs, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Mart Kangur, Kalju Kruusa, Kristjan Haljak, Sveta Grigorjeva, Carolina Pihelgas, Eda Ahi, Tõnis Vilu).

(II) absurdidraama, ajalooline romaan, avangard, dadaism, eksistentsialism, ekspressionism, estetism, futurism, imažism, impressionism, kassetipõlvkond, kujunemisromaan, modernism, omaelulooline romaan, postmodernism, (süva)psühholoogiline romaan, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

5. „Idenditeet ja eesti kirjandus”

Kursuse kirjeldus

Kursus keskendub identiteediloomele, eeskätt sotsiaalse, rahvusliku ja kultuurilise identiteedi kujutamisele eesti kirjanduse näitel. Kursus aitab õpilasel mõista kirjanduse rolli identiteetide peegeldaja ja kujundajana, ühtlasi näidata, kuidas identiteedid ajas ja ruumis dünaamilise ja dialoogilise protsessi käigus muutuvad, samastumist ja eristumist võimaldavad. Kursuse fookuses on rahvusliku identiteediga – eeskätt eestlusega – seotud teemad ja probleemid nii ajaloo kui ka tänapäeva vaatenurgast. Teoste valik suunab õpilast lugema Eesti autorite loomingut ja väärtustama seda kui rahvuskultuurilist identiteeti vahendavat lugemisvara.

Kursuse eesmärk on

- mõista kirjanduse rolli identiteedi peegeldaja ja kujundajana;
- näidata, kuidas eestluse kujutamine on kirjanduses aja jooksul muutunud;
- käsitleda rahvuskultuurilisi teemasid ja probleeme nii ajaloo kui ka tänapäeva vaatenurgast;
- suunata õpilast lugema Eesti autorite loomingut ja väärtustama seda kui rahvuskultuurilist identiteeti vahendavat lugemisvara.

Õpi- e võtmetulemused

Õpilane:

- 1) loeb mõlemas kursuses läbi vähemalt kolm tervikteost, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes, jagab oma lugemiskogemusi;
- 2) analüüsib ja tõlgendab erinevate identiteedivormide kujutamist eri ajajärgude kirjandusteostes;
- 3) kasutab tekstianalüüsis kirjanduse põhimõisteid, laiendades oma sõnavara;
- 4) kirjeldab ja võrdleb kirjandusteoste tuginedes eestlase kultuurimälu;
- 5) arutleb tekstikatkenditele toetudes ühiskondlike probleemide üle, toob tekstist sellekohaseid näiteid.

Õppesisu

Kirjandus eestlaste rahvusliku identiteedi kujundaja ja peegeldajana. Rahvuslikud narratiivid, sümbol- ja väärtussüsteemid kirjanduses. Läti Henriku kroonika. Eesti kirjanduse ja eestluse teke (nt Kristjan Jaak Peterson, Friedrich Robert Faehlmann). Rahvuslik ärkamisaeg (nt, Lydia Koidula, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“, Eduard Bornhöhe „Tasuja“). Ärkamisaja sündmuste ja isikute kujutamine kirjanduses (nt Maimu Berg „Seisab üksi mäe peal“, Jaan Kross „Taevakivi“, „Pöördtoolitund“, Madis Kõiv ja Vaino Vahing „Faehlmann“, Loone Ots „Koidula veri“). Vabadussõda ja omariikluse sünd (nt Albert Kivikas „Nimed marmortahvlil“, August Gailit „Isade maa“, Peet Vallak „Epp Pillarparti Punjaba potitehas“).

Eestlase ja eestluse kujutamine kirjanduses. Põlvkondlikud püüdlused ja ideaalid, väärtused ja traditsioonid (nt Noor-Eesti ja Siuru; Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, August Gailit „Toomas Nipernaadi“, Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa, „Ma armastasin sakslast“, Mats Traat „Tants aurukatla ümber“, Jaan Kross „Wikmani poisid“, „Paigallend“, Emil Tode „Piiririik“, Andrus Kivirähk, „Mees, kes teadis ussisõnu“, Indrek Hargla „French ja Koulu“, Ervin Õunapuu „Eesti gootika“, Mehis Heinsaar „Esimese eestlase jutustus“, Urmas Vadi „Neverland“, Mihkel Mutk „Eesti ümberlõikaja“, Juhan Smuul „Polkovniku lesk“, Jaan Tätte „Ristumine peateega“). Eestlase kuvand luules (nt Juhan Liiv,

Karl Ristikivi, Mats Traat, Kalju Lepik, Hando Runnel, Paul-Eerik Rummo, Kivisildnik, fs, Jürgen Rooste, Chalice, Kristiina Ehin).

Mälu- ja traumakirjandus. Teine maailmasõda ja selle järelmõjud, nõukogude okupatsioon (nt Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“, Arved Viirlaid „Ristideta hauad“, Jaan Kross „Väike Vipper“ ja „Eesti iseloom“, Heino Kiik „Maria Siberimaal“, Ene Mihkelson „Katkuhauad“, Leelo Tungal „Seltsimees laps“, Lilli Luuk „Kolhoosi miss“, Carolina Pihelgas „Vaadates ööd“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“). Eestlane paguluses (nt Karl Ristikivi „Hingede öö“, August Gailit „Üle rahutu vee“, Helga Nõu „Tiiger, tiiger“, Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“). Memuaarid, omaeluloolisus ajaloo taustal (nt Raimond Kaugver „Nelikümmend küünalt“, Jaan Kaplinski „Seesama jõgi“, Andrei Hvostov „Sillamäe passioon“, Viivi Luik „Kuldne kroon“). Trauma- ja haiguskogemus luules (nt Ene Mihkelson, fs, Tõnis Vilu, Carolina Pihelgas).

Kollektiivsete identiteetide kajastusi kirjanduses. Kirjaniku identiteet ja positsioon Eesti ühiskonnas. Sotsialistliku realismi kaanon (nt Juhan Smuuli poeemid). Kuldsed kuuekümnendad ja luuleuuendus (nt Artur Alliksaar, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Hando Runnel, Jüri Üdi). Murdekeelne kirjandus (nt Mats Traat, Nikolai Baturin, Madis Kõiv, Kauksi Ülle, Aapo Ilves, Merca). Baltisaksa kirjandus (nt Siegfried von Vegesack „Jaschka ja Janne“). Eestivene kirjandus (nt Igor Kotjuh, Andrei Ivanov, P.I. Filimonov, Sveta Grigorjeva). Subkultuurilised identiteedid (nt punk- ja räpluule). Põlvkondlik identiteet ja kirjandusrühmitused (nt etnofuturism ja Hirohall, NAK, Erakkond, ZA/UM, Värske Rõhu põlvkond). Sooline identiteet (nt Elo Viiding, Triin Soomets, Maarja Kangro, Sveta Grigorjeva, Kristiina Ehin, Jim Ashilevi).

Loodus ja keskkond identiteedi kujundajana. Paigaidentiteet minevikus ja tänapäeval, eestlase muutunud elukeskkond (nt Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“, August Mälk „Õitsev meri“, Juhan Smuul „Muhu monoloogid“, Mati Unt „Sügisball“, Tõnu Õnnepalu „Paradiis“, Valdur Mikita „Kukeseene kuulamise kunst“). Looduslühirika (nt Juhan Liiv, Ernst Enno, Villem Grünthal-Ridala, Debora Vaarandi, Carolina Pihelgas, Andrus Kasemaa). Kliimakriisi väljendusi (nt Jaan Kaplinski, Hasso Krull, Maarja Pärtna). Kodupaigakirjandus (nt oma piirkonna kirjaniku looming). Eestlane võõrsil, reisikiri (nt Viivi Luik „Varjuteater“, Tõnu Õnnepalu „Pariis“, Minu-sarja raamatud).

Mõisted: identiteet, kirjanduskaanon, murdeluule, mälu kirjandus, pagulaskirjandus, punkluule, rahvuskirjandus, reisikiri, räpluule, subkultuur, sümbol, traumakirjandus.

6. „Kirjandus ja ühiskond”

Kursuse kirjeldus

Kursus võimaldab õpilasel kirjanduse kaudu paremini mõista ümbritsevat maailma, inimese ja ühiskonna suhteid, aga ka kirjanduse laiemat ühiskondlikku tähendust ja olulisust maailmas toimuvate muutuste märkamisel, teadvustamisel, mõtestamisel ja kujundamisel. Kursus põhineb peamiselt 20. ja 21. sajandi kirjandusel. Kursus võimaldab kirjanduse kaudu analüüsida nii mineviku kui ka tänapäeva ühiskonna probleeme.

Kursuse eesmärk

Õpilane:

- 1) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist, rahvus- ja maailmakultuurilist tähtsust ning selle rolli individuaalse ja kollektiivse identiteedi kujundamisel;
- 2) arendab ja rakendab oma loovvõimeid, koostab eri laadis ja žanris tekste, väljendab ennast nii suuliselt kui ka kirjalikult, lähtudes eesmärgist, situatsioonist ja kontekstist;
- 3) tunneb mitmekülgsemalt ja sügavamalt kirjandusteose poetikat, tekstianalüüsi ja -tõlgenduse eri võimalusi, avab kirjanduse põhiliikide suhteid ja vorme;
- 4) mõistab kirjanduskeele kujundlikkust selle mitmetähenduslikkuses, kujundab kirjanduse kaudu oma esteetilisi ja eetilisi hoiakuid, seostab kirjandust teiste kunstiliikide ja eluvaldkondadega;
- 5) loeb eri laadis ja žanris eesti ja maailmakirjandusteoseid, analüüsib ja tõlgendab neid eri vaatenurkadest, näeb kirjandustekstide kaudu maailma ja iseenda mõistmise võimalusi.

Õpi- ja võtmetulemused

Õpilane:

- 1) loeb läbi vähemalt kolm tervikteost, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes;
- 2) toob loetud teosele või tekstikatkendile tuginedes näiteid ajastu ja inimese kujutamisest, arutleb teoses käsitletud ühiskondlike probleemide ja väärtuste üle;
- 3) iseloomustab põhjalikumalt vähemalt kahe autori loomingut, määrab nende teoste koha ajastus, voolus või rahvuskirjanduses;
- 4) eristab tekstinäidete põhjal eri žanre ja kujutamisi, võrdleb vähemalt kahe teose sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust.

Õppesisu

Kirjanduse positsioon ja funktsioon ühiskonnas. Kirjandusväljaanded (nt Keel ja Kirjandus, Looming, Vikerkaar, Värske Rõhk, Sirp). Kirjaniku staatus ja selle muutumine. Esseistika kirjanduse rollist ühiskonnas (nt „Kius olla julge“ I ja II). Kirjandussaated teles ja raadios. Kirjandusfestivalid ja -üritused (Prima Vista, HeadRead, Kirjandustänav festival, luuleprömm). Kirjandusauhinnad (Maarja Kangro „Minu auhinnad“).

Kirjandus mõttevoolude mõjuväljas. Psühhoanalüüsi mõju kirjandusele (nt teadvuse vool, sürrealism, nt James Joyce „Ulysses“, Kafka „Protsess“, Virginia Woolf „Tuletorni juurde“, Vaino Vahing „Kaunimad jutud“). Eksistentsialism (nt Jean-Paul Sartre „Kinnine kohus“, Albert Camus „Võõras“ ja „Katk“, Mati Unt „Sügisball“). Absurdidraama ja -teater (nt

Samuel Beckett „Godot'd oodates“, Eugène Ionesco „Ninasarvik“). Feminism ja naisvaatepunkt kirjanduses (nt Virginia Woolf „Proua Dalloway“, Doris Lessing „Hea naabri päevik“, Elfriede Jelinek „Klaveriõpetaja“, Liza Marklund „Gömda“, Leida Kibuvits „Rahusõit“, Maarja Kangro ja Lilli Luugi novellid, Eia Uus „Tüdrukune“). Postkolonialistlik mõtteviis kirjanduses (nt Chinua Achebe „Kõik vajub koost“, Hanif Kureishi „Äärelinna Buddha“, Arundhati Roy „Väikeste Asjade Jumal“, Doris Lessing „Imerohi pole müüdiv ja teisi jutte“, Anton Hansen Tammsaare „Ma armastasin sakslast“, Emil Tode „Piiririik“, Ene Mihkelson „Katkuhaud“). Ökokriitiline vaade kirjanduses (nt Richard Powers „Ilmapuu“, Hasso Krull „Tänapäeva askees“, Valdur Mikita „Eesti looduse kannatuste aastad“). Postmodernism kirjanduses (nt Mati Unt „Õös on asju“, Kiwa „Kummiliimiallikad“).

Poliitilise tegelikkuse mõju kirjandusele. Kirjandus ja ideoloogia. Kirjandus totalitaarsetes ja demokraatlikes ühiskondades. Autori positsioon ühiskonnas. Nõukogudeaegne kirjandus, sotsialistlik realism (nt Hans Leberecht, Juhan Smuul). Dissidentlus, keelatud ja tõrjutud autorid (nt Anna Ahmatova, Aleksandr Solženitsõn, Leida Kibuvits, Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar, Johnny B. Isotamm). Tsensuuri haare, keelatud raamatud ja käsikirjad (nt Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“). Kirjandusteoste varjatud sõnumid, alltekst. Mälestuslik pagulasproosa ja -luule (nt Arved Viirlaid „Ristideta hauad“, August Mälk „Kodumaata“, Bernard Kangro „Jäälätted“, Karl Ristikivi ja Kalju Lepiku luule). Keelatud teemad, nt rahvuslus (nt Hando Runneli luule), okupatsioon ja küüditamine (nt Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“), metsavendlus (nt Ene Mihkelson „Katkuhaud“), religioon (nt Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule). Ajalookirjanduse uued suundumused (nt Sofi Oksanen „Puhastus“, Meelis Friedenthal „Mesilased“, Kai Aareleid „Linnade põletamine“, Ilmar Taska „Pobeda 1946“).

Kirjandus ühiskondlike protsesside peegeldajana. Võimu ja vaimu probleemistik kirjanduses. Inimese valikud ja positsioon poliitiliste muutuste keerises (nt Joseph Brodsky, Anna Ahmatova ja Bertolt Brechti luule; Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Günter Grass „Plekktrum“, Imre Kertész „Saatusetus“, Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“, Boriss Pasternak „Doktor Živago“, Viktor Pelevin „Omon Ra“, Vladimir Sorokin „Sinine pekk“, Bernhard Schlink „Ettelugeja“, Arvo Valtoni novellikogud „Kaheksa jaapanlannat“ ja „Mustamäe armastus“, Jaan Kross „Keisri hull“, Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“). Satiiriline ja allegooriline kirjandus (nt Mihhail Bulgakov „Saatuslikud munad“, Daniil Harms „Ootamatu jooming“, Sergei Dovlatov „Leivatöö“, Timur Vermes „Ta on tagasi“, Enn Vetemaa „Kalevipoja mälestused“, Mihkel Mutt „Hiired tuules“, Andrus Kivirähk „Ivan Orava mälestused“, Tõnis Tootsen „Ahvide pasteet“, Mati Unt „Imperaator Nero eraelu“). (Auto)biograafia ja omaelulooline kirjandus (nt Mari Tarand „Ajapildi sees“, Peeter Sauter „Indigo“, Mihkel Raud „Musta pori näkku“, Jaan Kross „Kallid kaasteelised“, Kristiina Ehin „Paleontoloogi päevaraamat“, Tõnu Õnnepalu romaanid, Mudlum „Mitte ainult minu tädi Ellen“, Andrus Kasemaa luule).

Kirjandus võrgustunud ja üleilmastunud kultuuris. Tänapäeva ühiskonna probleemid kirjanduses (nt võõrandumine ja individualism, tarbimiskultuur, kliimakriis, vaimne tervis, kooli- ja perevägivald, seksuaalne identiteet, nt Lionel Shriver „Me peame rääkima Kevinist“, Chuck Palahniuk „Kakluskubi“, David Mitchell „Pilveatlas“, José Saramago „Pimedus“,

Michel Houellebecq „Serotoniin“, Sass Henno, „Mina olin siin“, Kaur Kender „Iseisvuspäev“, Hasso Krull „Tänapäeva askees“, Tõnis Vilu luule). Transgressiivne kirjandus (nt Charles Bukowski luule, Bret Easton Ellis „Ameerika psühhopaat“, Maarja Kangro „Klaaslaps“). Kirjandus tehnoloogiliste arengute keerises (nt ühismeedia luule, tviteratuur, hüpertekstid, interdistsiplinaarsus, videoluule). Inimese ja tehnoloogia suhted (nt Dan Brown „Inferno“, Kazuo Ishiguro „Klara ja päike“ ja „Ära lase mul minna“). Kirjandus eri meediumides (nt arvutimängud, linnaruum, reklaam, muusika). Ühiskonnakriitiline luule (nt Elo Viiding, Kivisildnik, Triin Soomets, fs, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Sveta Grigorjeva). Postdramaatiline ja tehnoloogiline teater.

Kirjandus ja tulevikuühiskonnad. Utopia ja düstopia (nt Aldous Huxley „Hea uus ilm“, Ray Bradbury „451° Fahrenheiti“, George Orwell „1984“, Dave Eggers „Ring“, Suzanne Collins „Näljamängud“, Karl Ristikivi „Imede saar“, Andris Feldmanis „Viimased tuhat aastat“). Postapokalüptiline kirjandus, katastroofiromaan (nt Margaret Atwood „Teenijanna lugu“ ja „Orüks ja Ruik“, Cormac McCarthy „Tee“, Emmi Itäranta „Vesi mäletab“, Meelis Friedenthal „Kuldne aeg“, Mari Järve „Esimene aasta“, Armin Kõomägi „Lui Vutoon“, Katrina Kalda „Maa, kus puudel pole varju“, Tõnis Vilu „Ilma“). Alternatiivajalugu (nt Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“, Indrek Hargla „French ja Koulu“, Paavo Matsin „Gogoli disko“). Teadusulme (nt Stanisław Lem „Solaris“, Isaac Asimov „Asum“, Arkadi ja Boriss Strugatski „Hukkunud Alpinisti hotell“).

Mõisted: absurdidraama, ajalooline romaan, allegooria, alltekst, düstopia, eksistentsialism, feminism, hüpertekst, ideoloogia, iroonia, katastroofiromaan, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, modernism, omaelulooline kirjandus, postapokalüptiline kirjandus, postkolonialism, postmodernism, päevikukirjandus, psühhoanalüüs, satiir, sotsialistlik realism, teadusulme, teadvuse vool, transgressiivne kirjandus, tsensuur, tviteratuur, utopia, ökokriitika, ühismeedia luule.